

«37ko haurrei eman zitzaaien laguntza eredugarria da»

“Britainia Handira etorri ziren haurren kopurua ez da zehatza. Baina iturri ofizialen arabera, 3.840 haur heldu ziren, 80 irakasle, 120 laguntzaile eta 15 apaiz katolikorekin batera. SS *Habana* itsasontzia Santurtziko portutik irten zen 1937ko maiatzaren 22ko gauean Southampton aldera. Errege armadako bi gerraontzik lagundu zioten. Bizkaiko Golkoan bertan ekaitza lehertu zen eta itsas zorabio galanta eragin zien haurrei...”. 80 irakasle haietan zen Ana Maria Gonzalez Garate, Carmen Kilnerren ama.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Zaldi Ero

Ana Maria Gonzalez Garate, zuen ama, 1937an *Habana* itsasontzian Santurtzitik Southamptonera hemengo haurrei laguntzen borondatez joan zen emakumea.

Ama 2006an hil zen, 91 urte zituela. Has gaitezen: gure amama Elgoibarkoa zen: Kontxa Garate. Aitaita, Kandido Gonzalez, ez naiz oroitzen nongoa zen. Donostian bizi ziren biak, Urbieta kalean. Aitaita Kandido ile-apaintzaile eta bizargina zen, eta antzerki kritikak ere idazten zituen egunkariaren batean. Hiru alaba izan zituzten. Gure ama Ana Maria, alaba zaharrena, 1914an jaioa. Bittori eta Pilar etorri ziren ondotik. Gure amak 10 urte zituela, beraren aita –tranbiara igotzen ari zela, nonbait–, hankan min hartu, zauritu, zauria gaiztotu eta gangrenatu egin zitzaion. Eta hil. Amamak ez zuen atzera Elgoibarrera etorri nahi izan. Donostian geratu zen, lanean, 1926an, oso gauza arrunta ez bazen ere. Saltzaile hasi zen, bidaiari, beraren bi anaia bezala. Amama kanpoan lanean, eta gure amari etxeko arduraren zati bat egokitu zitzaion. 16 urte zituela, Gipuzkoako Irakasle Eskolara hasi zen gure ama, maistra ikasten. Horkoak ditut eskura dauzkadan agiriak. Horixe dut abiapuntua. 1929an hasi zen ikasten, Primo de Riveraren diktadura garaian, eta Errepublikarekin bukatu zituen ikasketak, 1933ko azarokoa da-eta irakasle titulua.

“Ingalaterrako Gobernuak xemaikorik ez zuen eman haurrei laguntzeko”

Irakasle izan zen eta Gernika, Galdakao, Portugaleten ibili zen, Ingalaterrara baino lehen. Ez da erraza zuen amaren aztarna segitzea...

1936ko irailaren 13an erori zen Donostia, eta Elgoibarrera etorri ziren lau emakumeak, hau da, gure amama, beraren hiru alabak hartuta. Bada, Elgoibarren, gure amamak hartu bere ama, Mariana, eta Portugaletera abiatu ziren:

bost emakume ziren, bidean. Familiaren lagun batzuen etxean babestu ziren. Lagun horiek ama-alabak ziren. Zazpi emakume etxe txiki batean! 1936ko azaroan Portugaleten ziren.

1937ko maiatzean *Habana* itsasontzian zen zuen ama...

Bai. Familian gainerako laurak Frantziara abiatu ziren, itsasontziz. Handik, Bartzelonara,

Nortasun agiria

Carmen Kilner (Londres, 1947). Zoologia eta Genetika ikasi zuen Birminghameko unibertsitatean. Geroago, Odontologia ikasi zuen eta Haur Odontologia erakutsi du unibertsitatean. Gaur egun, amaren bizia berrosatzen ari da. 37ko Haurren Elkarteko (basquechildren.org) kide da eta dokumentuak artxibatzen, ahozko narrazioak biltzen eta jendea hezten lan egiten dute. 200 bat lagun dira elkartean. Heren bat, gerrako haurrak. Beste heren bat, haien seme-alabak. Beste bat, interesa duen jende multzoa. Buletina argitaratzen dute urtean bi aldiz eta filma ere egina dute Ingalaterrara iritsi ziren gerrako haurrei buruz. Baita oroitzapen liburu bat eta erakusketa ibiltaria ere. Eta esan digu: “Haur denak ere ez dira elkarteko bazkide, ez dute gurekin bat egiten. Diote: ‘Zertan ari zarete orain kontu zaharrak haizatzen?’”. Jarrera horixe izan zuten Carmenen gurasoek... Beste ezpai bat du alabak.

• P E R T S O N A I A •
Carmen Kilner

Itzulera I

"Asko itzuli ziren, baina itzuli ez balira hobe... Francok presio handia egin zuen haurrak Espainiara itzul zitezen. Ingalaterran, gobernuak esan zuenean haurrak bueltan etorri behar zirela, Euskal Batzordeak esan zuen ezetz, Ingalaterrako Gobernuak ez zuela batere dirurik eman haurrak zaintzeko, eta ez zegokiola hari itzulera erabakitzea: 'Haurrak atzera bidaliko ditugu, bai, baina gurasoek ondo hartuko dituztela ziur dakigunean'. Hala ere, zenbait haur, itzuli eta umezurtegiara eraman zituzten".

ondoren Frantziara berriz... Hantxe igaro zuten gerra garaia, atzera Euskal Herrira itzuli arte. Izeko Pili, esaterako, Elgoibarren hil zen, etxe honetan bertan. Beste izeko, Bittori, Frantzian zendu zen. Hara, Bartzelonatik Frantziarako ebakuatu zituzten garaian, arma fabrika batean ari zen lanean Bittori. Ebakua-zio momentua iritsi eta amama, gure ama eta Pili, kamioian sartuta —ebakuazioa!—, eta Bittori falta! Hantxe banatu ziren, batzuk alde bate-tik, Bittori bestetik, bakarrik. Nola edo hala, Bittori Parisa heldu zen, hantxe egin zuen bizia, senideekin erresuminduta, abandonatu egin zutelakoan. Gerran gertatzen diren gau-zak, baina betiko mina eragiten dutenak. Tris-tea izan zen. Pili han ezkondu zen, hantxe hil. 50eko hamarkadan gure amak Londrestik hona ekartzen gintuenean —Londres, Paris, Irun zen gure bidea, trenez—, Parisen geratu eta izeko Pili bisitatzen genuen. Biltzen ziren bi ahizpak, eta negar egiten zuten, negar eta negar eta negar... Hala joanean nola etorrian ikusten genuen izeko Parisen. Eta gure ama eta izeko beti negar, elkarri besarkaturik. Oso gaizki pasatu zuten denek.

Gerra zen...

Ondoena gure ama libratu zela uste dut. Tira, Mundu Gerra etorri zen gero! Baina zer jan izan zuen, behintzat.

Habana itsasontzian joan zen zuen ama, haurrei laguntzen. Ingalaterrara heldu eta kanpamentuan jarri zituzten.

Kanpamentu batzuk hobeto antolatuta zeuden beste batzuk baino. Haurretako batzuk zenbait komentutan hartu zituzten. Eta esan beharra daukat, gaizki tratatu zituzten. Oro har, komentuetara zihoazen haurrek aber-

tzaleak zituzten guraso, haur katolikoak ziren, baina, hala ere, gaizki tratatu zituzten! Eta hemendik joan ziren apaizek ere ez zuten zori hoberik izan...

Zergatik?

Gorri zirelakoan. Falangekoa izan ezik, gorri zinen!

Alabaina, inork ez zuen inor behartu haurrak hartzera. Ingalaterrako Gobernuak ez zuen kanpainarik ere egin...

Kanpainarik? Xemaikorik ere ez zuen eman. Ingalaterrako Gobernuaren baldintza zen haurrak etortzekotan, haien aldeko Euskal Batzordeak haur bakoitzeko hamar txelin ziurtatu behar zituela, asteko. Eta hori depresio garaian! Hala eta guztiz ere, haurrek laguntza izan zuten, sindikatuek, eskautek, elizek —katoliko eta ez katolikoek—, kuakeroek eta bestek eman zutelako. Adibidez, Clock oinetakoak, kuakero dira horien jabe. Bada, kuakeroek etxea, oinetakoak eta babe-sa eman zioten haur kolonia bati. Ingalaterra iparraldean, oihal lantegi batek ere laguntza eskaini zuen, etxea eta arropak emanez; urtean barruko arropa sorta bi eman zieten haurrei... Beste kuakero batzuk, Catbury txokolateetakoak. Kuakeroak kontzientzia eragozle dira, ez dute borroka egiten. Haiek jendeari laguntzen diote, esker onari, aitor-tza publikoari edo merezimenduari uko eginda. Oso jende berezia da.

400 bidaiarirentzako lekua omen zuen **Habana** ontziak, baina 3.800 haur joan omen ziren bertan Southamptoneraino. Diote, Bilbo jausi ondoren, edota gerra amaitu ostean, haurren itzulera bidaia hasi zela, nahiz eta ehunka

batzuk han geratu ziren, dela gurasoak gerran hil zituztelako, dela kartzelan preso zeudelako, edo desagertuak...

Edo deserrian, edo inork ez zuen haien berri. Eta ondorioz, 400 bat haur han geratu ziren, eta bertan egin zuten bizia, eta han segitzen dute... Laurogeita hamar kanpamentutik gora antolatu ziren. Lehenengo, hiru hilabete egin zituzten Eastleigh-en, Basque Children's Camp izenekoan. Kanpin-dendak armadari alokatu zizkioten. Alokatu. Ordainarazi egin zieten. Eskautek jarri zituzten dendak, Southamptoneko nekazari batek utzitako soroe-tan. Herriko emakumeen joan-etorria etengabea zen, haurren arropak hartu, etxean garbitu eta atzera bueltan ekartzen zituzten. Janaria ere ekartzen zuten. Baziren okinak ere, milaka haur haientzat ogia ekartzen zutenak, egunero. Jende hark, hartu haurrak asteburuan eta etxera eramaten zituen. Jendeak haurrak ikusi eta borondatsatu jokatu zuen. Izan ere, herriko jendea zen, bertan errotutako komunitatea, gizatasun handikoa. Jendearen ekimena izan zen. Orduan baino lehen, Ingalaterran Errepublikaren alde jardun zuen hainbat jende: errefuxiatu kanpamentuetan laguntzen batzuek, brigadista berriz, beste batzuek. George Steer-en artikulua argitaratu zenean, "Biharamuna", jendeak gobernua presionatu zuen, lagun zezan. Ordu arte, Ingalaterrak, Frantziarekin batera, esku ez hartzeko ituna sinatua zuen. Baina jendeak ez zuen gobernuaren jarrera onartu: laguntzera behartu zuen. Gobernuak ituna jartzen zuen aitzakia, nahiz eta azkenean esan: "Itsasontzi bat hartuko dugu". Ez parte hartzeko ituna! Italiarrek eta alemanek ere sinatu zuten! Hortik atera nolakoa zen itun hura!

Zeure amaren bizitza berrosatzen ariko bazina bezala da. Horixe da irudipena.

Bai. Agiriak ditut, eta ez denak, baina haren lekukotasuna falta zait. Gernika gaineko kontu hura aipatu zidanean, nik artean ez nekien gauza handirik. 2002an hasi nintzen honetaz interesatzen. 37ko Euskal Haurren elkartearen ere urte horretan osatu zen. 2003an jakin nuen elkartearen antolatua zutela, eta ikerketan hasi nintzen. Elkartearen idazkari izan nintzen eta izen askoren berri izan nuen. Gaur egun ez naiz idazkari, diruzaina baizik, askoz okerrago... Baina gure ama hil zenean, 2006an, paperak agertu zitzaizkidan! Orduan hasi nintzen, benetan. Nik orain, gurasoekin hitz egin nahi dut, ezin egin dudana!

Elkartean izango da zure gurasoak ezagutu zituenik, zuri laguntzeko modua izan dezaketenak...

Bai. Esaterako, gure aita, Eduardo Sanchez Minguez murtziarra, ez zen *Habanan* heldu

Itzulera II

"Gertatu zen gurasoak haurrak jasotzera joan eta beraien seme-alabak ez izatea han. Gure amak, besteak beste, hurrei bidaltzen zizkieten eskutitzak irakurtzen zituen, lerro artean irakurri ere: 'Zer moduz zaude, ume? Gu gero eta hobeto. Gerrarik ez da, bukatu zen, janaria ere badugu, zatoz lehenbailehen, zu ikusteko amorratzen gaude, aitaita ere zu ikusteko gogoak dago...', baina aitaita hila, igual! Alegia, 'ez etorri!', esan nahi zuen horrek. Apaizak eta guardia zibilak gurasoei joaten zitzaizkien, eskutitzak idatz zitzaizkien behartzera, hurrei etortzeko esanez".

**NAFARROAKO
BERTSOLARI
TXAPELKETA**

10

www.nafarroakotxapelketa.com

bi Ldu

Azken-laurdenak:

Otsailaren 6an

GARESen

Udaltzeko erabilera

anitzeko aretoan

17:30ean

Eneko lazkoz

Jon Elizetxe

Alazne Untxalo

Xabier Terreros

Estitxu Arozena

Ioar Tainta

Nafarroako
Bertsolar
Elkartea

Laguntzailea:

argia

AZKEN HITZA

Arrazoi jakin bat

“50eko hamarkadan Debara etorri ohi ginen uda igarotzera, ama, amama eta izeko Pilirekin. Betidanik ezagutzen dut Elgoibar inguru hau, ‘ingelesak’ izan gara beti. Orain, berriz, nire eginkizun hau tarteko etorri ohi naiz, oso harro, eta oso pozik. Arrazoi jakin baten-gatik nator hona, eta ama-rengatik”.

Itzulera III

“Ez dakit Ingalaterratik itzultako umeekin gertatu zen, baina bai Frantziatik etorritakoekin. Etorri dira haurrak eta gela batean sartu dituzte. Gurasoak, zain, beste batean. Haurrei izen-deiturak aldatu, gurasoek beren seme-alaben izenak eman, eta funtzionarioek ezetz, izen hura zutenik ez zela etorri. Eta haurrak umezurtegiara bidean jartzen zituzten, edo haurrak adoptatu nahi zituztenei ematen zizkieten. Ondoren, izena aldatzen zieten berriz eta kito, betiko galtzen ziren: haiek bai, haur galduak! Haietako batzuk horrela haziko ziren, horrela bizi, eta horrela hil, egia jakin gabe...”.

Ingalaterrara. Beniajanekoa zen (Murtzia, Espainia), hamaika seme-alabetan azkenurrena, eta guztien artean lehenengoa goi ikasketak egiten. Ingeniaritza Zibila ikasten ari zen. Bigarren urtean, nonbait, gaixotu egin zen, sukar erreumatikoak jota. Hirugarren anaia Ingalaterran zen ordurako. Meloi eta laranja esportazioan egiten zuten lan eta fruta Ingalaterrara esportatzeko aukera aztertzen ari zen. Horrela heldu zen gure aita Ingalaterrara, atsedean hartzera bidalita. Londres ondoan zegoen, auzoan. 1936ko uztailaren 16an abiatu zen Ingalaterrara, Francoren matxinada bezperan. Gero, hemengo haurrak hara iritsi zirenean, laguntzen hasi zen, bateko eta besteko kolonietan, errepublikarra zen eta.

Gerraren biktima zara?

Gerraren biktimaren ondorio. Gure gurasoek Ingalaterran egin zuten topo, gerra medio. Hara, gerra dela eta, zergatik geratu ziren

hainbeste ume Ingalaterran esango dizut: 16 urte bete orduko, haurrak libre ziren han bertan geratu edo etorri erabakitzeko. 1937an joan ziren haurrak 5 eta 15 urte bitartekoak ziren. Handienak, beraz, ikasten hasi ziren, edo lanean, Ingalaterran bertan zeudela, eta horretan zeudela, Bigarren Mundu Gerrak harrapatu zituen. Eta bertan geratu ziren, betiko. Gainera, askok maitasun handia hartu zioten Ingalaterrari, ingelesekin ezkondu ziren... eta bertan geratu ziren. Gerraren biktima ni? Oraintxe bertan hamaika izugarrikeria gertatzen ari da munduan gerren ondorioz: haurren esklabotza, emakumeena... Gaur egun, orduan bezain izugarrikeria handiak gertatzen ari dira. Nire kontu hau, historia atal bat da, niri eta nire familiari ikaragarri interesatzen zaiguna, eta Ingalaterrako herriak emandako laguntzaren adibide bat, laguntza humanitarioa, ez politikoa. “Haurrak ziren, gure artean zeuden eta laguntza behar zuten!”. Horixe besterik ez zuten pentsatu. Eta nahiz eta depresio garaia izan, oraingoa baino are handiagoa, ahalegina egin zuten, eta lagundu. Hori handia da. Orain, berriz, errefuxiatuen kontrako jarrera ikusi munduko bazter guztietan, eta ikusi 37ko haurrei eman zitzaien laguntza eta babesa, eta eredugarria da. Ez da, soilik, gertakari historikoa, giza ontasunaren erakusgarri baizik. Ez zaizu iruditzen? ■

www.argia.com/argia-astekaria
helbidean, elkarrizketaren bertsio luzea.